

Коштовне та декоративне каміння.

- Вступ до курсу.
- Основні визначення та поняття.
- Історія досліджень коштовного та декоративного каміння.
- Класифікації коштовного та декоративного каміння.

- **Мінералом** називають хімічно та фізично індивідуалізований неорганічний продукт природної фізико-хімічної реакції, який знаходиться в кристалічному стані або втратив його в результаті *метаміктного* розпаду.
- **Тип мінералів** - об'єднує мінерали, близькі за своїм хімічним складом і типом зв'язку в кристалічних структурах, а також рядом інших кристалохімічних особливостей.
- **Клас мінералів** - об'єднує мінерали близької хімічної природи (наприклад: клас силікатів – солі кремнієвих кислот, клас карбонатів – солі карбонової кислоти та ін.).
- **Підклас мінералів** - об'єднує мінерали з однаковим типом кристалічної структури (координаційні, острівні, кільцеві, ланцюжкові, шаруваті, каркасні).
- **Група мінералів** - об'єднує близькі або аналогічні за своїм хімічним складом мінерали (наприклад: група рутилу містить рутил – TiO_2 , анатаз - TiO_2 , каситерит – SnO_2 , піролюзит – MnO_2).
- **Мінеральний вид** – об'єднує мінерали з властивим тільки їм хімічним складом, внутрішньою будовою, фізичними, морфологічними та іншими властивостями.
- **Мінеральна різновидність** – мінерал з тільки йому властивими морфологічними, фізичними, хімічними та іншими особливостями.

Кристалохімічна класифікація мінералів(за М.І.Куровцем, 1996)

№п/ п	Назва типу мінералів	Назва класу мінералів
I	Тип простих речовин(самородні елементи)	Клас самородних металів Клас самородних неметалів
II	Тип сульфідів і близьких до них мінералів	Клас моносульфідів Клас полісульфідів
III	Тип оксидів і гідроксидів	Клас оксидів Клас гідроксидів
IV	Тип солей кисневих кислот	Клас силікатів Клас боратів Клас фосфатів Клас карбонатів Клас вольфраматів Клас молібдатів Клас сульфатів Клас нітратів
V	Тип галоїдів	Клас фторидів Клас хлоридів
VI	Тип вуглеводневих речовин	Клас твердих вуглеводнів Клас ліптобіолітів(викопні смоли)

- Гірська порода – це агрегат кількісно і якісно постійних мінеральних зерен, які відрізняються визначеною будовою, фізичними властивостями і геологічними умовами утворення. Гірські породи можуть бути мономінеральними (мармур) або полімінеральними (граніт). Хімічний і мінеральний склад породи піддається коливанням, але в цілому вони достатньо характеризують її.

Властивості декоративних матеріалів

краса

Колір
Оптичні ефекти
Поліхромність
Дисперсія
Блиск
Прозорість
Рисунок породи

зносостійкість

Твердість
Відсутність спайності
Окремість
В'язкість
Хімічна стійкість

унікальність

Рідкісність родовищ
Розміри кристалів
Модна перевага

Основні визначення

- **Природне каміння** – речовини, що утворюються в природних умовах, як правило, без втручання людини.
- (мінерали, гірські породи і інші природні декоративні утворення)
- **Ювелірне каміння** – гірські породи, природні мінерали і мінеральні агрегати, що володіють високою декоративністю, зносостійкістю, вживані в ювелірній справі.
- (нефрит, чароїт, яшма; топаз, турмалін, кварц, корунд; авантюрин, халцедон)
- **Органічні речовини** – природні речовини, викопні продукти, що мають тваринне або рослинне походження і використовуються в ювелірній справі.
- (перли, корал, бурштин, гагат, панцир черепахи)

Основні визначення

- **Виробне каміння** – гірські породи, мінерали і мінеральні агрегати, з відмітними якостями, які дозволяють використовувати їх для виготовлення мозаїк, предметів декоративно-прикладного мистецтва, дрібної пластики і ювелірно - галантерейних виробів.
- (нефрит, лазурит, польові шпати, родоніт, апатит, скаполіт, турмалін)
- **Огранювальне каміння** – мінерали, що зустрічаються в природі у вигляді прозорих кристалів, або таких, що просвічують, які можуть піддаватися огранюванню і використовуються як вставки в ювелірних виробках.
- (корунд, берил, гранати, топаз, діопсид, турмалін, алмаз, кварц, олівін)

ОСНОВНІ ВИЗНАЧЕННЯ

- **Коштовні камені** – мінерали, які особливо цінуються за свою красу, високу твердість, рідкість, що мають певні характеристики за комерційними стандартами і визначені законодавством України про дорогоцінні метали і коштовні камені.
- **Облицювальне каміння** – гірські породи, що володіють декоративними особливостями (оригінальним забарвленням, малюнком та ін.), мають практичну цінність (стійкість до дії навколишнього середовища, міцність, блочність), використовуються як матеріали для оформлення архітектурно-будівельних і монументальних будов і деяких елементів технічних споруд.
- (граніт, габро, лабрадорит, мармур, діорит, сієніт, долерит, туфи, базальт)

Основні визначення

- **Штучні матеріали** – моно-, полікристалічні або аморфні хімічні сполуки, повністю або частково створені людиною.
- (ітрій-алюмінієвий гранат, кубик цирконію, синтетичний кварц, скло)
- **Синтетичні аналоги ювелірного каміння** – продукти, повністю або частково вироблені людиною, у яких фізичні, хімічні властивості та/або кристалічна структура повністю відповідають їх природним аналогам.
- (синтетичний смарагд, синтетичний рубін, синтетична шпінель)
- **Імітації** – підробки природних або синтетичних матеріалів, зроблених людиною і які імітують їх зовнішній вигляд, колір, не передаючи їх властивостей і кристалічної структури.
- (штучне різнозabarвлене скло, синтетичний рутил, ніобат літію)

Основні визначення

- **Складені матеріали** – тверді тіла, що складаються з двох і більш штучно сполучених (склеєних) частин. Складові частини при цьому можуть бути природними або штучними матеріалами.
(дуплет опалу, триплет смарагду).
- **Реконструйовані матеріали** – продукти, утворені в результаті спікання (пресування, плавлення, з'єднання) дрібних шматочків природних матеріалів в єдине ціле.
(пресовані бурштин та бірюза)
- **Благородні метали і їх сплави** – володіють стійкістю до хімічного середовища, особливими фізичними властивостями, використовуються для виготовлення ювелірних виробів
(золото, срібло, платина)

Основні визначення

- **Кольорові метали і їх сплави** – сплави переважно на основі міді і нікелю, що використовуються в ювелірній справі.
(мельхіор, латунь, нейзільбер, різна бронза, сплави титану)
- **Чорні метали** – сплави на основі заліза – стали, чавуни
(неіржавіюча сталь, вживана для виготовлення декоративних столових приладів, воронена сталь для деяких ювелірних виробів)

Розвиток знань про коштовне та декоративне каміння від античності до сьогодення: постаті та ідеї.

- Теофраст (Феофраст) – 372-287 рр. – трактат «Про каміння» - опис походження деяких мінералів;
- Пліній Старший (23-79гг. до н.е.) – автор зібрання «Природна історія», в якому зокрема узагальнені відомості про властивості мінералів;
- Аль-Кінді (800-870 рр.) написав трактат "Про коштовні камені і подібних їм"
- Аль-Масуді у 956 р . Створив наукову працю "Промивальні золота і рудники самоцвітів".
- Абу Алі Ібн-Сина (Авіценна) – 980-1037 рр. – зібрав цікаві відомості не тільки по медицині, але і по геології і мінералогії, з описом властивостей і походження каміння;
- Абу Райхан Біруні (973-1051 рр.) – в роботі «Книга відомостей для пізнання коштовностей» описав все відоме на той час ювелірне каміння і їх замітники;
- Одна з перших в світі класифікацій самоцвітів була запропонована азербайджанцем Насиреддіном Тусі (1201-1274рр.).

- Архієпископ Марбод Раннекій (1035-1123 рр.) написав латинською мовою "Книгу про камені", де у віршованій формі дав опис 60 коштовних каменів. Про кожен з них повідомляється, як він виглядає, де і як видобувається і яку має цілющу або магічну силу.
- Альберт Магнус на початку XIII ст. описав 96 мінералів, а Каміл Леонард в праці "Дзеркало каміння" - 279 мінералів.
- Георг Бауер (Агрікола) – 1494-1555 рр. – класифікував всі викопні тіла, написав декілька монографій про походження мінералів і гірських порід;
- В Україні, імовірно, першою працею з гемології є трактат Ф.Прокоповича «Про камені й ґеми» (1705—1709 рр.), де описано ряд дорогоцінних, напівдорогоцінних каменів, виробного каміння, зокрема сапфір, гіацинт, сардій, ґранат, смарагд, адамант, карбункул, рубін, аметист, опал, топаз, берил, кришталь, яшму.
- Ломоносов М.В. (1711-1765 рр.) – вніс крупний внесок у розвиток мінералогії в Росії, а також сприяв використанню природничонаукових знань в художньому напрямі; він створив смальту і віродив мистецтво мозаїки;
- Великий внесок у розвиток гемології в Європі зробив французький кристалограф і мінералог абат Рене Жюст Гаюї (1713-1822 рр.), який в 1817 р. згрупував всі самоцвіти в 13 родів.

- Видатним гемологічним твором XIX ст. є книга професора Петербурзького університету М.П. Щеглова "Про коштовне каміння і способи розпізнавання їх" (1821 р.). Щеглов відрізняв самоцвіти по природному вигляду, питомій вазі, твердості, світлозаломленню, здатності електризуватися і за поведінкою при нагріванні в паяльній трубці. Він виділив 11 каменів I класу і 30 -II класу, описав біля 80 самоцвітних відмін мінералів.
- Лише в 1860 р. з'явилась класифікація К. Куге, в якій він виділив дорогоцінні та напівдорогоцінні камені за масштабом їх реальної цінності як прикрас, розмістив їх відповідно до твердості, оптичних властивостей і рідкісності.
- Севергин В.М. (1765-1826 рр.) – академік-мінералог, ним же зроблений переклад книг Плінія Старшого (про опис коштовних каменів);
- Ушаков О. – перші систематизовані описи родовищ ювелірного каміння Росії;
- Ферсман О.Є. (1883-1945 рр.) – описав кристали алмазів, описав пегматити Волині, родовища Уралу, має багато робіт про каміння-самоцвіти.

- В 1908 р. у Великобританії була створена перша гемологічна асоціація. В 1931 р. Р. Шипле (торговець ювелірним камінням) заснував Гемологічний інститут Америки (GIA) – провідний Гемологічний центр досліджень і підготовки кадрів в області гемології.
- Державний гемологічний центр України (ДГЦУ) створено за рішенням Уряду України 7 вересня 1993 року як науково-виробничу організацію при Міністерстві фінансів України. Враховуючи те, що Україна є потенційно потужною гірничорудною державою Європи, головним завданням ДГЦУ було започаткування державного інституту незалежної від комерційних інтересів експертизи дорогоцінного, дорогоцінного органогенного утворення, напівдорогоцінного та декоративного каміння. ДГЦУ започаткував перший в Україні гемологічний журнал "Коштовне та декоративне каміння", який щоквартально виходить у світ з 1995 року.